

Кисільова І.Ю.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Запорізький національний університет

Дроневиц А.М.,
магістр,
Запорізький національний університет

Kisilova Inna,
Cand. Phys.-Math. Sci., Docent
Associate Professor of the Department of Finance,
Banking and Insurance,
Zaporizhzhya National University

Dronevitch Alina,
Master Student,
Zaporizhzhya National University

РОЗВИТОК НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

Кисільова І.Ю., Дроневиц А.М. Розвиток недержавного пенсійного страхування. У статті розглянуто розвиток накопичувального страхування життя, зокрема недержавного пенсійного страхування в Україні. Визначено основні принципи недержавного пенсійного страхування. Накопичувальне страхування життя об'єднує дві функції – ощадну та ризикову – і є основою системи недержавного пенсійного забезпечення. Наведено переваги та недоліки накопичувального страхування життя, які суттєво впливають на популярність страхових продуктів. Проаналізовано сучасний стан та особливості функціонування недержавного пенсійного страхування. Показано, що лідируючі позиції на ринку пенсійного страхування в Україні займають Страхова група «ТАС» та страхова організація РЗУ УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ. Визначено основні проблеми розвитку системи недержавного пенсійного страхування на сучасному етапі.

Ключові слова: недержавне пенсійне страхування, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, накопичувальне страхування життя, ринок накопичувального страхування

Кисилева И.Ю., Дроневиц А.М. Развитие негосударственного пенсионного страхования. В статье рассмотрено развитие накопительного страхования жизни, а также негосударственного пенсионного страхования в Украине. Определены основные принципы негосударственного пенсионного страхования. Накопительное страхование жизни объединяет в себе две функции – сберегательную и рисковую – и является основой негосударственного пенсионного обеспечения. Перечислены преимущества и недостатки накопительного страхования жизни, которые оказывают реальное влияние на популярность страховых продуктов. Проанализировано современное состояние и особенности функционирования негосударственного пенсионного страхования. Показано, что лидирующие позиции на рынке негосударственного пенсионного страхования в Украине занимают Страховая группа «ТАС» и страховая организация РЗУ УКРАЇНА СТРАХОВАНІЕ ЖИЗНИ. Определены основные проблемы развития системы негосударственного пенсионного страхования на современном этапе.

Ключевые слова: негосударственное пенсионное страхование, страховые компании, негосударственные пенсионные фонды, накопительное страхование жизни, рынок накопительного страхования

Kisilova Inna, Dronevitch Alina. The development of non-state pension insurance. The article deals with the development of non-state pension insurance in Ukraine. non-state pension insurance non-state pension insurance is intended to complement the system of state pension insurance in order to guarantee the standard of living for the citizens of pensionable age. The defined main reasons for non-state pension insurance implementation in Ukraine are the followings: imbalance of solidarity pension system; high demographic burden on the working-age population; benefits for payment of contributions to the solidarity system for a large number of workers; low salary; informal employment; significant labor migration and other factors. The main principles of the functioning of non-state pension insurance are analyzed. Endowment life insurance is the basis of non-state pension insurance and is the strong alternative to such financial instruments as deposit or investment fund as coincide straight two fnctions: saving and risk. The up-to date state and peculiarities of non-state pension insurance functioning have been analysed. It should be noted that endowment life insurance as other types of financial products is characterized by positive and

negative features which have a real influence on the popularity of the insurance pension products. The TOP-10 of ukrainian insurance companies which provide Endowment life insurance and non-state pension insurance services in the first half of 2019 has been analysed. The structure of Ukrainian non-state pension insurance market has been analysed and it has been shown that a significant part of the market is occupied by insurance group "TAS" and insurance company "PZU Ukraina Life insurance". In case of non-state pension insurance, the insurance companies face certain difficulties which need to be addressed. First of all, the mistrust of citizens not only to insurance companies, but also to non-state pension foundations. Some measures have been proposed to address such problems. The conducting explanatory activities concerning the non-state pension system; improvement the quality of endowment life insurance services; by taking into account foreign experience and realities of the ukrainian market to develop new types of non-state pension insurance; strengthening of the role of corporative coverage.

Key words: non-state pension insurance, insurance companies, non-state pension foundations, endowment life insurance, endowment life insurance market

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Накопичувальне страхування життя є невід'ємною складовою частиною недержавного пенсійного забезпечення, а страхові організації є дієвими суб'єктами у цій сфері і не поступаються іншим учасникам. Страховики здійснюють недержавне пенсійне забезпечення шляхом укладання договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті. Оскільки страхування життя має довгостроковий характер, це дає змогу страховикам акумулювати отримані фінансові ресурси, отримуючи при цьому додатковий дохід від інвестування страхових резервів. Кожна страхова компанія формує страховий продукт, який може суттєво відрізнятися умовами та характеристиками але в будь-якому разі страхування життя – це гарантований страховий захист та вдалий спосіб інвестицій. Адже незначні суми можуть у непередбачуваний момент забезпечити дієвий страховий захист та заодно сформувати майбутній пенсійний капітал.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. У вітчизняній економічній науці проблема організації недержавного пенсійного страхування страховими компаніями практично не висвітлювалася. Із зарубіжного досвіду слід виділити праці таких науковців, як G. Rejda, J. Yermo, G.O. Marek, B. Воскобойников, Д. Снелбекер, Д. Хігінс, Є. Берковіц. Серед українських вчених та практиків над цією проблематикою активно працюють Т.Е. Белялов, Д.І. Коваленко, М.П. Денисенко, Є.В. Ткаченко, В.В. Федина, Ю.В. Саламаха, І.В. Фисун, Л.М. Яремченко та інші.

Однак слід зазначити, що в основному недержавне пенсійне забезпечення забезпечується недержавними пенсійними фондами (НПФ), а питання участі страхових компаній у процесі забезпечення недержавного розглянуто не досить.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є дослідження сучасного стану системи недержавного пенсійного забезпечення і дослідження участі страхових організацій у системі недержавного пенсійного забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» в Україні запроваджується сучасна трирівнева пенсійна

система. Перший рівень – це солідарна система, в якій усі кошти, що перераховуються підприємствами та застрахованими особами до Пенсійного фонду України, одразу ж виплачуються нинішнім пенсіонерам. Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Частина обов'язкових пенсійних відрахувань буде спрямована на персональні рахунки громадян. Ці кошти будуть інвестуватися в українську економіку, а інвестиційний дохід збільшуватиме розмір майбутніх пенсійних виплат. Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення. В цій системі можуть брати участь добровільно як фізичні особи, так і юридичні особи-роботодавці. Перший і другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Другий та третій рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення [1, с. 86–87].

Основними причинами впровадження системи недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) в Україні є незбалансованість солідарної системи; високий рівень демографічного навантаження на працездатне населення; наявність пільг зі сплати внесків у солідарну систему загальнообов'язкового пенсійного страхування у значній частини працюючих; низька заробітна плата; дефіцит коштів на виплати пенсій, що здійснюються за рахунок державного бюджету; поширення тіньової зайнятості і тіньових доходів; масштабна трудова міграція; обмеженість бюджетних ресурсів для вирішення соціальних потреб і, як наслідок, зменшення ролі держави в забезпеченні соціальних гарантій населення; посилення мотивації людей до продуктивної праці, результат якої гарантує їм матеріальну забезпеченість після закінчення трудової діяльності.

До основних принципів недержавного пенсійного забезпечення, зокрема, належать:

- добровільне створення недержавних пенсійних фондів юридичними та фізичними особами, об'єднаннями фізичних осіб та об'єднаннями юридичних осіб;
- добровільна участь фізичних осіб у системі недержавного пенсійного забезпечення та вибір виду пенсійної виплати відповідно до Закону;
- добровільне прийняття роботодавцем рішення про здійснення пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення;

– економічна зацікавленість роботодавця у здійсненні пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення;

– зацікавленість фізичних осіб у недержавному пенсійному забезпеченні.

Недержавні пенсійні фонди держава розглядає як дуже важливе доповнення до системи загальнообов'язкового пенсійного забезпечення, оскільки участь у цій системі дає змогу громадянам самостійно планувати розмір майбутніх пенсійних виплат [2].

Суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення є недержавні пенсійні фонди; страхові організації, які уклали договори страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті; банківські установи, які уклали договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків; вкладники та учасники пенсійних фондів; вкладники пенсійних депозитних рахунків; фізичні та юридичні особи, які уклали договори страхування, довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті; засновники пенсійних фондів; роботодавці – платники корпоративних пенсійних фондів; саморегульовані організації суб'єктів, які надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення; органи державного нагляду і контролю у сфері недержавного пенсійного забезпечення; адміністратори пенсійних фондів; компанії з управління активами; зберігачі; аудиторів; особи, які надають консультаційні та агентські послуги.

Накопичувальне страхування життя є серйозною альтернативою таким фінансовим інструментам, як депозит або інвестиційний фонд. Такий вид страхування поєднує в собі одразу дві функції: ощадну та ризикову [3, с. 112–114]. Накопичувальне страхування життя так і не стало масовим продуктом, незважаючи на свою зовнішню привабливість. Воно, як і будь-який інший вид фінансових продуктів, має низку переваг та недоліків, які чинять реальний вплив на популярність страхового продукту [4].

Позитивні аспекти накопичувального страхування життя.

1. Можливість накопичити гроші до свого виходу на пенсію і мати додаткову пенсію від страхової компанії.

2. Застраховано життя. У перебігу всього періоду дії договору страхувальник або його вигодонабувач можуть отримати зазначену в полісі страхову суму у разі настання страхового випадку (смерть або інвалідність).

3. Податковий кредит. Підписуючи договір довгострокового накопичувального страхування життя понад 10 років, страхувальник має можливість оформити податковий кредит до 15% від суми сплачених внесків (відсоток залежить від ставки податку).

4. Гарантія отримання грошей. Згідно з чинним законодавством, страховик зобов'язаний перестраховувати взяті зобов'язання в перестраховальних компаніях, як правило, це Munich Re, Swiss Re. Коли страховик оголошується банкрутом, то перестраховальні організації зробиють виплату клієнтам за взятими зобов'язаннями страховика.

5. Можливість застрахувати себе на користь іншої людини. Батьки роблять накопичення своїм дітям до вступу до ВНЗ, але перевага цієї страховки в тому, що діти отримають страхову суму в будь-якому разі, навіть якщо батько помре або стане інвалідом.

Накопичувальне страхування життя і його негативні аспекти, про які замовчують агенти.

1. Грошові втрати у разі дострокового розірвання договору. Страховик, згідно з графіком викупних сум, повертає страхувальнику гроші у разі розірвання договору накопичувального страхування життя, і викупна сума, як правило, нижча від загальної суми сплачених за договором грошей. Тільки у разі розірвання договору, який діяв понад 10 років, можна повернути вкладені за весь період гроші.

2. Ризик знецінення вкладених грошей. Всі страхувальники, які уклали довгострокові договори накопичувального страхування в гривні, понесли втрати від знецінення гривні. Можна зробити в період дії індексацію, але вона проіндексує лише майбутні платежі, а на раніше сплачені внески індексація не поширюється.

3. Необхідність заплатити податок. Страхувальникам, що уклали договір на період 10 років і більше, після закінчення дії договору страхування доведеться заплатити прибутковий податок за ставкою 15%, що нараховується від 60% виплачуваної суми грошей.

4. Труднощі з отриманням компенсацій від перестраховиків. Якщо раптом лайфова компанія збанкрутувала, то для отримання компенсації від перестраховиків доведеться понести додаткові витрати (поштові, віза, проїзд, проживання), оскільки знаходяться вони в західній Європі.

5. Низька кваліфікація страхових агентів. Найпопулярнішим каналом продажів лайфових страховок є мережа багаторівневого маркетингу, в якій головною метою є отримання якомога вищих комісійних від страхової компанії. Більшість страхувальників, що придбали поліс страхування життя через маркетингову мережу, навіть не знають суті страховки і що прописано в договорі, оскільки головним мотиваційним складником у них є можливість заробляти на просуванні лайфової страховки серед свого оточення.

Недержавне (додаткове) пенсійне страхування покликане доповнювати систему державного пенсійного забезпечення для того, щоб гарантувати нормальний рівень життя громадянам пенсійного віку. Саме додаткова пенсія у вигляді пенсійного страхування життя дає можливість забезпечити необхідний життєвий рівень сьогоденним працівникам після їхнього виходу на пенсію.

Розглянемо ТОП-10 страхових компаній України, що надають послуги із страхування життя та накопичувального страхування життя, за 6 місяців 2019 р. (табл. 1, 2).

Можна побачити, що останнім часом значну частку ринку пенсійного страхування займають Страхова група «ТАС» та страхова організація зміни PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ (табл. 3).

Маючи переваги перед іншими суб'єктами третього рівня, страхові компанії стикаються з певними складнощами, які необхідно долати. Передусім це рівень недовіри громадян України, що склався, не лише до страхових компаній, а й до інших суб'єктів третього рівня. Для подолання недовіри та розвитку ринку послуг із накопичувального страхування життя загалом і ринку послуг зі страхування ануїтетів зокрема мають бути зроблені такі кроки [6, с. 104–105]: здійснення роз'яснювальних заходів щодо роботи пенсійної системи у межах відповід-

ТОП-10 страховиків життя за страховими внесками, 6 міс. 2019 р.

№	Страхові компанії	Страхові внески, тис грн	Темп, %	Виплати, тис. грн.	Викупна сума, тис. грн.
1	МЕТ ЛАЙФ	561 548	29,9	75 997	26 517
2	УНІКА ЖИТТЯ	422 619	47,4	10 849	4 545
3	ТАС	254 171	7,8	74 477	14 843
4	PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	223 079	15,2	26 231	3 837
5	АСКА-ЖИТТЯ	168 132	-22,7	3 600	29
6	ARX LIFE	77 317	87,9	7 514	3
7	КНЯЖА ЛАЙФ	32 274	3,3	4 682	3 318
8	ІНГО УКРАЇНА ЖИТТЯ	24 788	22,4	5 853	0
9	ГРИНВУД ЛАЙФ ІНШУРАНС	21 020	92,5	68	0
10	КД-ЖИТТЯ	19 723	23,9	7 409	757

Складено на основі [5]

Таблиця 2

Страхові внески та страхові резерви за договорами пенсійного страхування, тис. грн

№	Страхові компанії	2016		2017	2018		2019, 6 міс.	
		Страхові внески	Страхові резерви	Страхові внески	Страхові внески	Страхові резерви	Страхові внески	Страхові резерви
1	АСКА-ЖИТТЯ	4 214	6 644	26	12	1 781	4	1 378
2	ТАС	2 836	1 975	26 960	39 630	102 365	23 852	120 437
3	PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	2 360	2 879	2 949	4 853	7 205	3 437	8 817
4	ТЕКОМ-ЖИТТЯ	743	5 233	-	-	-	-	-
5	ІНГО УКРАЇНА ЖИТТЯ	6	6	6,3	6	15	-	-
	Усього	10 159	16 737	29 942	44 501	111 366	27 293	130 632

Складено на основі [5]

Таблиця 3

Структура страхового ринку з пенсійного страхування, %

Страховик	Роки			Відносне відхилення, %	
	2016	2017	2018	2017/2016	2018/2017
АСКА-ЖИТТЯ	41,48	0,09	0,03	-99,78	-66,67
ТАС	27,92	90,04	89,05	222,49	-1,10
PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	23,23	9,85	10,91	-57,60	10,76
ТЕКОМ-ЖИТТЯ	7,31	0,00	0,00	-	-
ІНГО УКРАЇНА ЖИТТЯ	0,06	0,02	0,01	-66,67	-50,00
УСЬОГО	100,00	100,00	100,00	-99,78	-66,67

Складено на основі [5]

ної державної програми; підвищення якості надання послуг із накопичувального страхування життя; з урахуванням зарубіжного досвіду та реалій українського ринку розроблені такі види страхування, які якнайліпше сприяли би підвищенню матеріальної захищеності громадян України; посилення ролі корпоративного страхування.

Зазначені заходи в перспективі сприятимуть розвитку ринку послуг із накопичувального страхування, зокрема з недержавного пенсійного страхування, та поступовому його перетворенню на розвинутий ринок із високоякісними послугами.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Розвиток недержавного пенсійного забезпечення є одним із головних завдань для нашої країни в межах реформування пенсійної системи України. Страхові організації є перспективними з погляду формування потужного сектору додаткового забезпечення пенсіонерів та удосконалення вітчизняної системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Подальшим напрямом дослідження є аналіз діяльності страхових організацій на ринку пенсійного страхування та розроблення методичного забезпечення недержавного пенсійного страхування.

Список використаних джерел:

1. Федина В.В., Саламаха Ю.В. Недержавні пенсійні фонди і страхові компанії як суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2017. Вип. 27(3). С. 85–88.
2. Марценюк-Розарьонова О.В., Озвенчук О.А. Стан та перспективи розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні. *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1319>. (дата звернення: 1.10.2019).
3. Пікус Р.В., Брашко К.О. Місце страхування життя у процесі трансформації індивідуальних заощаджень в інвестиції. *Економіка та держава*. 2015. № 4. С. 111–116.
4. Накопичувальне страхування життя та його позитивні й негативні аспекти. URL: <http://osago.biz.ua/статті/28-накопичувальне-страхування-життя-та-його-позитивні-й-негативні-аспекти>. (дата звернення: 1.10.2019).
5. Фориншурер. URL: <http://forinsurer.com/ratings/life/16/6/73>. (дата звернення: 1.10.2019).
6. Щербакова В.І. Додаткове пенсійне страхування в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 1 (30). С. 96–105.

References:

1. Fedina V.V., Salamakha Yu.V. (2017) Nderzhavni pensiyini fondy i strahovi kompanii yak sybyekty nederzhavnogo pensynogo zabezpechennya. [Non-state pension funds and insurance companies as subjects of non-state pension support]. *Naykovyi Visnyk Khersonskogo derzhavnoho universytetu. Seria.: Ekonomichni nauky*, no. 27(3), pp. 85–88.
2. Martzenyuk-Rozaryonova O.V., Ozvenchuk O. A. Stan ta perspektyvy rozvytku nederzhavnogo pensynogo strakhyvannya v Ukraini. [State and perspective of non-state pension support development in Ukraine]. *Elektronnyi zhurnal "Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok"*. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1319>. (accessed 1 October 2019).
3. Pikus R.V., Brazhko K.O. (2015) Mistze strakhyvannya zhyttya u protsesi transformatsiy indyvidyalnykh zaozchadzen v investytsii [Place of life insurance in transformation process of individual savings in investment] *Ekonomika ta derzhava*, no. 4, pp. 111–116.
4. Nakopychivalne strahyvannya zhyttya ta yogo pozytyvni ta negatyvni aspekty. [Endowment life insurance, its positive and negative aspects]. Available at: <http://osago.biz.ua/статті/28-накопичувальне-страхування-життя-та-його-позитивні-й-негативні-аспекти>. (accessed 1 October 2019).
5. Forinsurer. Available at: <http://forinsurer.com/ratings/life/16/6/73>. (accessed 12 October 2019).
6. Zhcercbakova V.I. (2014) Dodatkovye pensyine strakhyvannya v Ukraini [Additional non-state pension insurance in Ukraine]. *Strategichni priorytety*, no.1(30), pp. 96–105.